YOUNG PLATO

Een pleidooi voor filosofie in het onderwijs

Documentaire & educatief pakket

soilsiu FILMS
BLUE BIRD DOCS
CLIN D'ŒIL FILMS
zadigproductions
aisling PRODUCTIONS
VAF

PRAKTISCH

Dit is een educatief pakket van Blue Bird Docs en Clin d'oeil films naar aanleiding van de film *Young Plato*, gere-gisseerd door Neasa Ní Chianáin en Declan McGrath, en geproduceerd door Soilsiú Films, Clin d'oeil films, Zadig Productions & Aisling Productions. Het pakket kwam tot stand met de steun van het Vlaams Audiovisueel Fonds.

Film vertonen

Wil je de film vertonen op je school, voor je lerarenkorps, in een cultuurcentrum of op een andere locatie? Vraag de film aan via dit formulier. Blue Bird Docs verwerkt je aanvraag en verstuurt de film.

De film kan ingezet worden voor verschillende doelgroepen: een vertoning voor de collega's op school, voor ouders van de leerlingen of voor de ouderraad, in het kader van een pedagogische studiedag ...

Je kan Young Plato vertonen op je eigen locatie of boeken in een bioscoopzaal in je buurt - al dan niet in combinatie met een vorming.

Ook zonder een vorming biedt dit educatief pakket je heel wat handvaten voor een boeiende omkadering.

Kostprijs filmvertoning

Bij een niet-commerciële vertoning in besloten kring betaal je een prijs op basis van het aantal kijkers:

- **Minder dan 50 kijkers - € 50**
- **Tussen 50 en 75 kijkers - € 75**
- **Tussen 75 en 100 kijkers - € 100**
- **Meer dan 100 kijkers - €1 per bezoeker**

Voor een publieke vertoning betaal je een screening fee van €250.

Nog vragen of bedenkingen? Stuur een mailtje naar info@clindoeilfilms.be.

Boek een vorming

Voor de creatie van de methodieken in dit pakket deden we beroep op de expertise van Eef Cornelissen, docent filosofie en onderzoeker aan Odisee. Eef geeft ook vormingen voor diverse doelgroepen. Zo kan je bij haar terecht voor een opleiding 'filosofisch gespreksleider' of een workshop 'filosoferen in de klas'. Je kan haar contacteren met een aanvraag via eef.cornelissen@gmail.com.

Benieuwd naar jouw mening

Neem je achteraf even de tijd om deze evaluatiefiche in te vullen?

COLOFON

Voor de samenstelling van dit pakket werd beroep gedaan op brede expertise.

Tijdens een braintrust werd kennis en inspiratie verzameld met/van:

Marleen Van den Mooter, medewerker VRIJ CLB netwerk (focus radicalisering)

Wim Vanhoutte - Eeckhout Academy

Gerard Buurstra - Centrum Kinderfilosofie Nederland

Sanne Van Niel - Centrum Kinderfilosofie Nederland

Griet Galle - KU Leuven

Eef Cornelissen – Odisee

Angelique Hoogstoel - leerkracht godsdienst SO - Imelda Instituut Brussel

Redactie luik film: Femke Van Belle

Redactie & uitwerking methodiek over filosoferen met kinderen: Eef Cornelissen

Coördinatie en eindredactie: Tine Van Dycke (Filmpact) & Lauranne Van den Heede, Evelien de Graef, Hanne Phlypo (Blue Bird Docs) & Margot Coremans

Grafische vormgeving: bloudruk

INHOUD

INTRODUCTIE 5

DEEL 01: OVER DE FILM 7

1. Filmfiche 7
2. Historische context 7
3. Het nut en het gevaar van polarisatie 8
4. Documentaire 8

DEEL 02: FILOSOFEREN MET KINDEREN 10

1. Wat is filosoferen met kinderen? 10
2. Een filosofisch gesprek met kinderen begeleiden, hoe doe je dat? 11
3. Waarom filosoferen met kinderen? 14
4. Hoe creëer je een veilige context om over gevoelige thema's te filosoferen? 17
5. Filosoferen met jongeren 19

DEEL 03: AAN DE SLAG 21

1. Conflict en geweld 21
2. Gevoelens 22
3. Samenleven 23

DEEL 04: DUURZAME IMPLEMENTATIE 26

1. Educatief pakket als startpunt 26
2. Lerend netwerk 26
3. Opleidingen 26
4. Werk vakoverschrijdend 26
5. Betrek de ouders van de kinderen 26
6. Leestips filosoferen 27

INTRODUCTIE

Young Plato illustreert op unieke wijze dat het haalbaar is om met jonge kinderen te filosoferen en hun empathisch vermogen daarmee te versterken.

INTRODUCTIE

Young Plato is een inspirerende documentaire over een uitzonderlijk onderwijsproject. De op Elvis verzotte, excentrieke schooldirecteur Kevin McArevey en zijn toegewijde team zijn vastbesloten om het lot van de leerlingen van de Holy Cross school van een door drugs en criminaliteit geplaagde woonwijk in Belfast te keren.

De documentairemaker plaatst de individuele verhalen van de kinderen uit Holy Cross in de bredere historische context van Noord-Ierland. De school is een broeihaard voor opstootjes van geweld. Kevin, de vastberaden directeur gaat dat te lijf met … filosofie! Gewapend met de wijsheid van de oude meesters stuurt hij zijn leerlingen elke dag naar huis met de opdracht om de vooroordelen die leven in deze gemeenschap, in vraag te stellen.

Young Plato illustreert op unieke wijze dat het haalbaar is om met jonge kinderen te filosoferen en hun empathisch vermogen daarmee te versterken. Op school bespreken de kinderen openlijk hun angsten met elkaar. Samen onderzoeken ze wat emoties zijn, hoe deze emoties werken en denken ze kritisch na over grote samenlevingsvraagstukken.

Filosoferen als onderdeel van het pedagogische project

In de film zien we dat de directeur, naast handvaten om kritisch te leren denken, ook een bepaald waardenkader wil meegeven aan de kinderen. Kevin McArevey is in de eerste plaats een pedagoog die de kinderen binnen zijn pedagogisch project tot inzichten wil brengen op vlak van/wil stimuleren om na te denken over hun gedrag tegenover anderen en hun visie ten aanzien van een leefbare samenleving. Filosoferen en opvoeden lopen in de film de hele tijd door elkaar. Dat gebeurt in het echte leven ook zo als we met kinderen werken. Wanneer we filosoferen met kinderen, stellen we vragen en dagen we hen uit om samen hun gedachten over grote levensthema's te onderzoeken. Als we opvoeden, staat naast het stimuleren van die reflectie ook het geven van een 'richting' centraal. Een opvoeder heeft een morele voorbeeldfunctie, geeft antwoorden en toont aan de kinderen wat nastrevenswaardig is.

Young Plato als hefboom

De ambitie van dit pakket is om leerkrachten, pedagogen, leerkrachten in opleiding, directies, CLB-medewerkers, leerlingbegeleiders, jeugdwerkers én ouders handvaten en oefeningen aan te reiken om al filosoferend met kinderen aan de slag te gaan.

We willen iedereen die betrokken is bij de opvoeding van kinderen warm maken om met hen te filosoferen over grote levensvragen. Dat kan in de klas, op de speelplaats, in de auto of thuis aan de keukentafel!

Bekijk hier het introfilmpje van regisseur Neasa en laat je inspireren om in het onderwijs met filosofie aan de slag te gaan.

De inhoud van dit pakket richt zich in de eerste plaats op kinderen uit de lagere school, maar zowel de handleiding over de methode als de meeste denkoefeningen en vragen zijn ook perfect bruikbaar voor jongeren uit de secundaire school. De methodiek kan ook perfect worden toegepast bij volwassenen.

Ten slotte geven we ook enkele leestips mee voor wie zich verder wil verdiepen in deze methode.

01

Over de film

DEEL 01

OVER DE FILM

1. Filmfiche

ALGEMEEN	Ierland, 2021, 102 min.
ORIGINELE VOERTAAL	Engels / Iers
ONDERTITELING	Nederlands of Frans
REGIE	Neasa Ní Chianáin & Declan McGrath
PRODUCENT	David Rane - Soilsiú Films
CO-PRODUCENTEN	Hanne Phlypo - Clin d'oeil Films; Céline Nusse - Zadig Productions & Jackie Doyle - Aisling Production
CINEMATOGRAFIE	Neasa Ní Chianáin
MONTAGE	Philippe Ravoet
MUZIEK	David Poltrock

2. Historische context

Kijktip: herbekijk samen met de leerlingen dit fragment

Wie opgroeide rond 1970 herinnert zich ongetwijfeld nog helder de stroom aan nieuwsbeelden over Noord-Ierse bomaanslagen, tomeloos geweld op straat, ontelbaar veel betogingen en een continue strijd tussen politie, leger en ongewapende burgers. Bloedige afrekeningen tussen extremisten – enerzijds de protestantse unionisten, anderzijds de Noord-Ierse katholieken – waren dagelijkse kost.

Dat religieus-nationalistische conflict - ook wel bekend als The Troubles - woedde van grosso modo 1960 tot aan de ondertekening van het Goede Vrijdag-akkoord op 10 april 1998. Die jaren worden vaak in één adem genoemd met termen als terrorisme, guerrillaoorlog en zelfs burgeroorlog. Het conflict is een schoolvoorbeeld van polarisatie. Ook in de documentaire Young Plato worden kinderen hiermee geconfronteerd – allen hebben ze ouders, grootouders, tantes of nonkels die, elk op hun eigen manier, deel uitmaakten van deze grimmige periode uit de geschiedenis.

Wie dieper wil graven in de geschiedenis van het Noord-Ierse conflict, kan vertrekken vanuit dit artikel.

Meer weten over polarisatie versus conflict? Raadpleeg deze publicatie van het Vlaams Vredesinstituut.

Ook de website van Herinneringseducatie heeft veel hands-on informatie over het omgaan met controverse en polarisatie in de klas.

Meer weten over polarisatie? Raadpleeg de website van Wij-Zij. Daar vind je interessante tips, tools, artikels en filmpjes.

Leestip: Het boek Polarisatie, inzicht in de dynamiek van wij-zij denken (2016, Inside Polarisation VOF) van Bart Brantsma.

3. Het nut en het gevaar van polarisatie

Het klinkt gek, maar eigenlijk hebben we als samenleving soms polarisatie nodig: heldere en kritische tegenstemmen die onze dagelijkse manier van handelen en denken radicaal in vraag durven stellen. Zonder die stemmen zou er geen verandering tot stand komen, zoals het stemrecht voor vrouwen bijvoorbeeld. Maar polarisatie kan ook bijzonder veel schade aanrichten. Wanneer niet langer louter meningen tegenover elkaar staan, maar er zich twee groepen vormen die weigeren met elkaar te spreken of naar elkaar te luisteren, spreken we al gauw over kampen. Wij en zij. Op die manier wordt het bijna onmogelijk om nog samen te leven, te wonen, op te groeien, te werken en te leren.

TIP

Interessant zijn de webinars, vormingen en lezingen die het Hannah Arendt Instituut over dit thema organiseert. Kijk zeker even hier voor meer info.

Op de website van Wij-Zij vind je leerkrachten en experten die uitleggen hoe je als docent leerkracht met polarisatie in de klas kan omgaan (op een filosofische manier). Je vindt er ook voorbeeldmateriaal, artikelen en informatie over vormingen en studiedagen. In deze 2 filmpjes wordt uitgelegd hoe je met polarisatie in de klas kan omgaan:

CASE 1 CASE 2

In de documentaire toont de directeur ook hoe je via het filosofische gesprek leerlingen kritisch kan laten nadenken over gedrag dat tot conflict of geweld leidt. De directeur gaat regelmatig met een kind naar de filosofiemuur na een conflict dat zich voordeed in de klas of op de speelplaats. Wanneer er spanningen optreden in de groep, kunnen leerlingen even apart genomen worden om te reflecteren over wat er precies gebeurd is, wat de oorzaken van het voorval zijn en hoe ze in de toekomst best met zulke situaties omgaan. Zo leren kinderen vanuit eigen verworven inzicht naar oplossingen te zoeken. Het kind krijgt de tijd en ruimte om zonder externe prikkels na te denken. De vragen van de directeur aan de filosofiemuur dagen het kind uit om op een beschouwende manier na te denken over thema's zoals geweld, conflict en vriendschap.

Kijktip: Bekijk dit fragment over de filosofiemuur.

4. Documentaire

Young Plato is een documentaire. Dat is een filmgenre waarin een waargebeurd verhaal getoond wordt. Anders dan in fictie, wordt in een documentaire op zoek gegaan naar verhalen in het echte leven die de moeite waard zijn te vertellen. Soms wordt het alledaagse leven op een bepaalde plek in de wereld in beeld gebracht, een specifieke persoon geportretteerd of een historische gebeurtenis uit de doeken gedaan.

Filmmakers proberen met hun documentaire vaak de kijker te informeren of een standpunt over te brengen. Mensen inlichten, hen helpen iets beter te begrijpen, hen overtuigen om tot actie over te gaan of eenvoudigweg hun eigen passie voor een bepaald onderwerp overbrengen. Je kunt met documentaires ook verhalen vastleggen, in de hoop dat ze nooit worden vergeten. Documentaires kunnen dus echt een impact hebben op het publiek.

Kijktip: Bekijk dit fragment waarbij beelden van vroeger en nu door elkaar werden gemonteerd.

In *Young Plato* zien we soms dat oude en nieuwe beelden door elkaar worden gebruikt. Op die manier reizen we door de tijd. In combinatie met dramatische muziek roept deze montage een bepaalde onrust op. Je kan dus op verschillende manieren spelen met (de volgorde van) waargebeurde beelden en op die manier een vertellend, spannend en emotioneel verhaal creëren.

OPDRACHT

Duik met jouw leerlingen de lokale archieven in of ga online op zoek naar videomateriaal of oude foto's. Kies vooraf een plek, gebeurtenis of tijdspanne zodat ze gericht kunnen zoeken. Denk aan de school, de kerk, moskee of het plein in de buurt … Je kan ook vragen om naar materiaal van een bepaalde historische gebeurtenis te zoeken zoals de Tweede Wereldoorlog, de emancipatie van de vrouw, de periode toen hun ouders hun leeftijd hadden…

Laat hen ook onderzoeken: hoe lang bestaat jullie gemeente of stad al? Wanneer werd de school opgericht? En wat was er daarvoor? Heeft onze streek ook conflict of polarisatie gekend? Kunnen we samen de geschiedenis reconstrueren? Kies een medium om je informatie op te verzamelen. Zo heb je heel wat online digitale verzamelplaatsen (Mural, Mindmaister, Miro, Padlet ...), maar je kunt ook offline werken op een muur.

02

Filosoferen met kinderen

een handleiding over de methode

DEEL 02

FILOSOFEREN MET KINDEREN

een handleiding over de methode

1. Wat is filosoferen met kinderen?

Filosoferen met kinderen is een denk- en gespreksactiviteit waarbij kinderen leren om kritisch na te denken over grote thema's zoals geluk, vriendschap of goed en kwaad.

Kijktip: Bekijk het filmfragment waarin de directeur uitlegt wat filosofie is.

Aan de hand van een abstracte tekening illustreert directeur Kevin wat filosoferen is en hoe ieder op zijn eigen manier naar dezelfde wereld kijkt. De kinderen leren luisteren naar elkaars visie. Denk dus niet: 'Ik heb altijd gelijk', want door naar elkaars visies te luisteren, verander je soms net van gedachte.

Filosoferen begint steeds met een filosofische vraag. Een filosofische vraag is open en algemeen van aard. Filosofische vragen lokken verschillende perspectieven uit en nodigen uit tot onderzoekend denken.

- Waar komt geluk vandaan?
- Kan je vriendschap sluiten met iemand die je niet leuk vindt?
- Bepalen mijn ouders wat ik denk?
- Wanneer ben je een goed mens?
- Hebben we soms oorlog nodig om vrede te bereiken?
- Wie bepaalt wat waar is?
- Is stilte ook een geluid?
- Waar stopt een oneindige rechte?
- Wat is liefde?

Tijdens het filosoferen wordt de volwassene gespreksleider. De gespreksleider geeft geen antwoorden maar stelt verdiepende vragen die de kinderen uitdagen om samen kritisch na te denken over de grote vraag. De nadruk ligt niet op het vinden van dat ene 'juiste antwoord', maar op het samen kritisch onderzoeken van de kwestie. Het uiteindelijke doel is om hun inzicht in de onderzochte kwestie te verdiepen.

2. Een filosofisch gesprek met kinderen begeleiden, hoe doe je dat?

DE RUIMTE

Filosoferen met kinderen gebeurt best in een lege cirkel. Daarmee wordt bedoeld: een cirkel waar geen tafels tussen staan. Zo kan iedereen elkaar horen en zien. Ook is het zinvol om duidelijk te maken dat je als gespreksleider tijdens de sessie geen antwoorden geeft, maar vragen stelt. Je kan dat visueel duidelijk maken door een 'filosofiehoed' op te zetten.

STAPPENPLAN

STAP 1.

De gespreksleider introduceert een denkprikkel die aanleiding geeft tot een filosofische vraag. Laat je daarvoor inspireren door de filmfragmenten hieronder omschreven.

Je kan vragen aan de kinderen welke vragen de denkprikkel oproept en van daaruit het gesprek beginnen. Je kan de vragen dan oplijsten op een bord en aan de hand van bijvoorbeeld een stemming kan je samen een startvraag kiezen.

Of je kan als gespreksleider zelf een startvraag introduceren.

In de film zien we bijvoorbeeld dat de directeur het gedrag van de kinderen (gedeelde ervaring) als prikkel aangrijpt om de rol van geweld te onderzoeken.

Kijktip: Bekijk volgend filmfragment: 'Moet je je woede op iemand afreageren?'

Kijktip: Bekijk het filmfragment: 'Sluit je ogen en denk nergens aan'.

Doe deze oefening met je klas. Stel hierna de vraag aan de groep 'Is het mogelijk om aan niets te denken?

STAP 2.

De vraag wordt door de groep onderzocht.
De gespreksleider geeft geen antwoorden, maar begeleidt het denkproces van de kinderen door verdiepende vragen te stellen. Je vindt de vragen op de volgende pagina. Print deze eventueel af zodat je ze steeds bij de hand hebt.

VERDIEPENDE VRAGEN VOOR DE GESPREKSLEIDER[1]

1. Vragen naar helderheid en duidelijkheid

Kan je uitleggen wat je onder … verstaat?

Wat bedoel je met …?

Kan je een voorbeeld geven?

Wat wordt er nu precies gevraagd/verteld?

Kan je dit nog eens kort uitleggen?

Wat heeft dit te maken met…?

Is dit een feit of een mening?

2. Vragen naar redenen en argumenten

Waarom denk je dat?

Waarom is dat zo?

Hoe weten we of dat klopt?

Waarop is dat gebaseerd?

Wat weten we zeker daarover?

Hoe kunnen we dat aantonen?

3. Vragen naar andere perspectieven

Kan het omgekeerde ook kloppen?

Zijn er nog andere opties mogelijk?

Denkt iemand daar anders over?

Wat zou (de minister, jouw vader, de directeur, een zanger …) hierover denken?

4. Vragen naar gevolgen

Wat kunnen we daaruit besluiten?

Wat zijn de gevolgen voor … of …?

Is dat altijd zo?

Geldt dat voor iedereen in deze situatie?

Deze vragen dagen de kinderen uit om het thema samen kritisch te onderzoeken, hun inzicht te verbreden en eventueel hun oorspronkelijke idee te herzien. Door oordelen achter de meningen samen te onderzoeken en nieuwe perspectieven toe te laten, kan er ook nuance in het gesprek komen, wat potentiële wij-zij posities helpt te ontmijnen.

EXTRA TIPS!

Gebruik een filosofische bal, net zoals bij Young Plato, of een ander object om iemand aan het woord te laten. Leuk weetje: in de film staan ook zaken op de bal geschreven, zoals ‘The greatest thing is that I know nothing’. Het kan verbindend werken om de bal te personaliseren met de klas.

Kijktip: filosofiebal

Het is belangrijk dat iedereen op elk moment mee is met het gesprek. Vat regelmatig samen of duidt een ‘samenvatter’ aan. Maak een bordschema of duid iemand aan die een bordschema maakt waarop je de belangrijkste gedachten en/of argumenten in kernwoorden opschrijft in de vorm van een mindmap. In de kern van de mindmap staat de centrale vraag. Het bordschema is het visueel geheugen van de groep, hier kan je steeds op terugvallen.

Kijktip: conceptmapper

Vraag regelmatig wie akkoord gaat (hand opsteken, rechtstaan, duim omhoog of omlaag …), wie niet akkoord gaat en wie twijfelt. Zo betrek je de hele groep en breng je het denken van alle kinderen in beeld.

Kijktip: het socratisch gesprek

Neem een open en nieuwsgierige houding aan. Verwondering werkt stimulerend om kinderen tot denken te motiveren.

[1] Gebaseerd op de types vragen voor de gespreksleider uit *Socrates op de speelplaats* van Richard Anthone en Freddy Mortier.

STAP 3.

Een gesprek hoeft niet te lang te duren, zeker niet de eerste keer. Als de energie van de groep op is, kan je afronden met een nagesprek. Tijdens het nagesprek wordt het gesprek samengevat en worden de belangrijkste inzichten herhaald.

De gespreksleider vraagt hoe de kinderen het gesprek hebben ervaren: was het moeilijk, gemakkelijk, interessant … om over deze kwestie samen na te denken?

Vraag ook wie van inzicht/mening veranderd is en hoe dat kwam.

OPDRACHT

Je kan ook polsen welke grote vragen er nog in hun hoofd zitten. Die vragen kan je in een filosofieschrift noteren en bijhouden voor een volgend gesprek. Je kan het filosofieschrift bovendien op een centrale plaats in de klas leggen, zodat de kinderen hier ook op andere tijdstippen vragen in kunnen noteren.

EXTRA TIPS!

Een filosofisch gesprek begeleiden is helemaal anders dan de meeste gesprekken die we met kinderen voeren. Het belangrijkste verschil is dat de volwassene geen antwoorden geeft, maar vragen stelt die kinderen zelf tot denken aanzetten. De eerste keer is dat niet eenvoudig, maar hoe vaker je het doet, hoe beter het lukt!

Begin de eerste keer met een kort gesprek of met eenvoudige denkoefeningen. Zodra je de vraagtechniek beter beheerst, kan je langere gesprekken begeleiden.

Print de verdiepende vragen voor de gespreksleider uit en leg ze naast jou tijdens het gesprek.

Test jezelf na het gesprek door na te gaan welk type verdiepende vragen je hebt gebruikt tijdens het gesprek.

[2] Gebaseerd op de inspiratiegids van Kritikat https://www.kritikat.be/sites/default/files/2021-05/Kritikat-Brochure_Voorstel-7_Pages.pdf.

3. Waarom filosoferen met kinderen?[2]

Door samen met kinderen te filosoferen, leer je hen om kritisch te denken en te bouwen aan een zelfstandig wereldbeeld. Ze ontwikkelen kritische en sociale vaardigheden die op verschillende domeinen in het leven een belangrijke rol spelen.

KRITISCHE VAARDIGHEDEN

Gedachten helder verwoorden.

Visie onderbouwen met geldige argumenten.

Drogredenen herkennen en bevragen.

Onderscheid maken tussen feiten en meningen.

Hypotheses opstellen.

Verbanden leggen en herkennen.

Inzicht in oorzaak-gevolgrelaties.

SOCIALE VAARDIGHEDEN

Kinderen leren gevoelige maatschappelijke thema's in groep te onderzoeken op een constructieve manier. Ze leren naar elkaar te luisteren en ze onderzoeken kwesties op een beschouwende manier, zonder de persoon aan te vallen die een idee heeft geponeerd. De nadruk ligt niet op het overtuigen van de ander dat ik gelijk heb, maar op het onderzoeken van oordelen waarop onze visies gebouwd zijn. Ze leren 'met elkaar' in plaats van 'tegen elkaar' te praten.

De meeste kinderen vinden dat spannend en leuk. Er wordt echt naar hen geluisterd en ze komen te weten wat en hoe hun vrienden denken over zichzelf, de ander en de wereld.

De ontdekking van een eigen gedachtenwereld en de vaststelling dat er echt naar hen geluisterd wordt, stimuleert ook hun zelfwaardegevoel. Zo bloeien ook kinderen met faalangst regelmatig open tijdens een filosofisch gesprek.

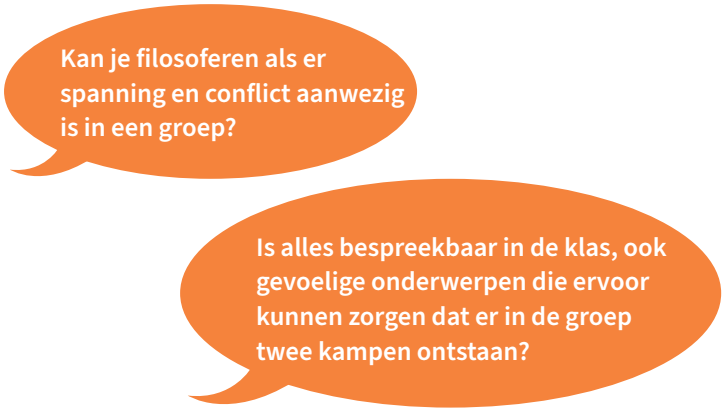
‘Het was leuk om te horen hoe de andere kinderen uit de klas écht denken over vriendschap. Eigenlijk praat je bijna nooit zo diep met elkaar. En je leert niet uit boeken ofzo, je leert van elkaar door samen na te denken.’

Younes, 10 jaar

‘Amai, ik wist niet dat mijn klas zo goed kon luisteren. En ze stellen echt interessante vragen aan elkaar. Dit moeten we meer doen.’

Ines, leerkracht 4de leerjaar

4. Hoe creëer je een veilige context om over gevoelige thema's te filosoferen?

Als je met een groep wil filosoferen over gevoelige thema's, is het zinvol om aandacht te besteden aan enkele randvoorwaarden vóór je aan het gesprek begint:

Zoek een rustige plek, zonder visuele prikkels (zoals boekentassen of speelgoed) en zonder tafels die het zicht tussen de kinderen belemmeren.

Leg aan de groep duidelijk uit wat je gaat doen.

Maak afspraken over het gesprek:

1. Wie spreekt wanneer? Vinger opsteken of via een gespreksbal.
2. Maak duidelijk dat er een verschil bestaat tussen een mening en de persoon die een mening uit.
3. Bespreek ook samen welke procedure jullie zullen volgen als er spanning optreedt. Zo kan je bijvoorbeeld een pauzeknop introduceren.

Besteed voldoende aandacht aan het nagesprek als het over gevoelige onderwerpen gaat:

1. Vonden jullie dit gesprek zinvol? Waarom (niet)?
2. Willen jullie dit gesprek verderzetten in de toekomst? Over welke vraag willen jullie het dan hebben?
3. Hebben we nieuwe afspraken voor dit soort gesprekken nodig?

EXTRA TIPS VOOR DE GESPREKSLEIDER!

Let niet enkel op wat iemand 'zegt', maar ook op wat iemand 'toont' of uitdrukt via handgebaren, expressie of stemintonatie.

Probeer iedereen een stem te geven. Tijdens gesprekken over gevoelige thema's bestaat de kans dat het gesprek gekaapt wordt door tegengestelde polen met een eenzijdige boodschap. Het komt vaak voor dat de stille middengroep zich geïntimideerd voelt door de dominante stemmen en daardoor neutraal wil blijven. Toch loont het de moeite om ook de stillere kinderen een stem te geven, waardoor er meer nuance in het gesprek gebracht wordt.

Observeer je leerlingen. Als er weerstand bij sommige leerlingen optreedt, kan je even 'uit het gesprek' stappen en vragen of iedereen nog gemotiveerd is om verder te gaan met het gesprek. Als de weerstand te groot is, kan je beslissen om het gesprek stop te zetten. Je kan afspreken om het gesprek op een ander tijdstip verder te zetten.

Don't! Vraag niet aan de kinderen: 'Wat voel je?' Dat is een psychologische vraag. Filosoferen betekent dat we op een beschouwende manier onszelf, de ander en de wereld onderzoeken. Stel de vraag 'Wat denk je?' om die beschouwende positie te stimuleren.

Als je ervaring hebt met het begeleiden van filosofische gesprekken, kan je - in een metagesprek - ook samen de weerstand die optrad, onderzoeken op een beschouwende manier:

1. Waar komt weerstand in gesprekken vandaan?
2. Kunnen we praten met iemand die totaal anders denkt? Hoe doe je dat?
3. Kunnen we leren van iemand die helemaal anders denkt dan mij?
4. Waarom worden we soms boos in gesprekken?
5. Hoe ziet een ideaal gesprek eruit?

FILOSOFEERTIPS!

De filosofe Catherine McCall[3] gebruikt een vaste gespreksstructuur om met kinderen te filosoferen. Elke bijdrage aan het gesprek gebeurt via een van de volgende zinnen:

1. ‘Ik ben akkoord met… als hij/zij/hen zegt dat…, omdat…’
2. ‘Ik ben niet akkoord met… als hij/zij/hen zegt dat… omdat…’

Deze zinnen kun je op het bord schrijven bij het begin van de sessie. Zo vermijd je dat kinderen op verhitte momenten de ander als persoon aanvallen. Deze structuur dwingt ons namelijk om het over ‘de zaak’ te hebben en motiveert bovendien om elke bewering te onderbouwen met een argument.

Introduceer ‘de lege stoelen’ in de cirkel. Als iedereen hetzelfde denkt of als niemand de controversiële standpunten van de dominante stemmen in de groep durft bevragen, kan je vragen: ‘Welke andere antwoorden op deze vraag kunnen nog mogelijk zijn?’ Iemand kan die visie dan vertegenwoordigen door op de lege stoel te gaan zitten en het standpunt uit te leggen. Je kan ook twee lege stoelen introduceren, zodat de stem op de lege stoel ondersteund kan worden.

Kijktip: In dit filmfragment zien we dat leerlingen na ongewenst gedrag tijdens de pauze bij de filosofiemuur uitgedaagd worden om te reflecteren over dat gedrag.

De filosofiemuur is een rustige plek met een bord of flip-over waar de leerling alleen met de begeleider nadenkt over wat er gebeurd is in twee stappen:

STAP 1. Noteer links op het bord wat er gebeurd is en noteer rechts wat er had moeten gebeuren. Op die manier laat je leerlingen op een beschouwende manier nadenken over hun eigen gedrag.
STAP 2. Na de reflectie over het eigen gedrag volgt dan een filosofische ‘Wat is x?’-vraag.

Kijktip: In dit fragment denkt Conner na over de grote vraag: ‘Wat betekent sorry zeggen?’

Op school reflecteert hij tijdens de pauze bij de filosofiemuur over de vraag: ‘Wat is respect?’

[3] *Transforming Thinking, Philosophical Inquiry in the Primary and Secondary Classroom* - Catherine McCall (2009)

5. Filosoferen met jongeren

Dit educatief pakket richt zich in de eerste plaats op kinderen uit de lagere school, maar zowel de methode als de meeste denkoefeningen en vragen zijn ook perfect bruikbaar voor jongeren uit de secundaire school of voor volwassenen. Bij de lees- en materiaaltips achteraan dit pakket vind je ook enkele links naar uitgewerkt lesmateriaal dat specifiek ontworpen is om in het secundair mee aan de slag te gaan.

03

Aan de slag!

filosofische vragen en denkoefeningen

DEEL 03

AAN DE SLAG

Filosofische vragen en denkoefeningen

Dit onderdeel bevat zowel denkoefeningen als filosofische vragen voor een kringgesprek. Je kan op verschillende manieren met de vragen en oefeningen aan de slag: als vertrekpunt bij een nieuw thema dat je met de kinderen wil behandelen of als verdiepingsoefening. Je kan ook één of meerdere oefeningen combineren. De oefeningen en vragen behandelen de hoofdthema's uit de documentaire, zoals conflict en geweld, gevoelens en samenleven.

De denkoefeningen zijn eenvoudiger om te begeleiden dan het kringgesprek, zeker de eerste keer. Ze zijn ook een ideale aanzet om nadien met de klas een filosofisch gesprek te voeren. Om de oefeningen en het gesprek te begeleiden, is het zinvol om de verdiepende vragen voor de gespreksleider (zie pagina 12) bij de hand te hebben. Filosoferen is zoals fietsen: hoe meer je het doet, hoe meer vanzelf het zal gaan de volgende keer. Je zal ook merken dat kinderen na een tijdje jouw rol als gespreksleider zullen overnemen. In groepen waar er regelmatig gefilosofeerd wordt, merken we namelijk dat kinderen spontaan verdiepende vragen aan elkaar stellen.

Fysieke oefeningen zoals 'De denklijn' zijn extra waardevol bij groepen waar faalangst om te spreken heerst. Die oefeningen zijn ontworpen om het denken van de hele groep in beeld te brengen, inclusief dat van de stillere leerlingen.

TIP!

Sluit af met een muzische verwerkingsopdracht. Zo kunnen ook de stillere leerlingen op een beeldende manier hun gedachten uiten, zonder dat ze dit moeten verbaliseren.

1. Conflict en geweld

In de documentaire zien we dat de kinderen nadenken over het gewelddadige politieke verleden van hun buurt en hun stad. Daarnaast reflecteren ze ook over de rol van ruzie, conflict en geweld in hun eigen leven: in de klas, op de speelplaats, thuis of in de wijk.

Grote vragen voor een kringgesprek:

- Is ruzie hetzelfde als oorlog?
- Waarom voeren mensen oorlog?
- Heb je oorlog nodig om tot vrede te komen?
- Is een wereld zonder oorlog mogelijk?
- Bestaat er oorlog zonder geweld?
- Zijn woorden ook wapens?
- Is geweld soms nodig?
- Moeten we terugslaan als we geslagen worden?
- Is ruzie maken leuk?
- Zal er altijd geweld zijn?

OEFENING 'DE DENKLIJN'

Leg een lange lijn in de klas met drie ankerpunten die je positie bepalen. Op de twee uiterste ankerpunten ligt een A4-blad met daarop 'eens' en 'niet eens'. Op het middelste ankerpunt ligt een blad met een vraagteken. Lees een stelling voor (of bedenk er zelf een) en laat de leerlingen positie innemen op de lijn. Vraag eerst aan twee leerlingen waarom ze op de uiterste posities staan. Dan vraag je aan iemand in het midden waarom die daar staat. Daarna herhaal je de argumenten van de leerlingen die op de verschillende posities staan en vraag je aan de anderen wat ze hierover denken. Vraag steeds naar de achterliggende argumenten. De leerlingen die van mening veranderen, mogen zich verplaatsen. Als iemand zich verplaatst, vraag je steeds naar de reden daarvoor.

Mogelijke stellingen:

- Een wereld zonder oorlog is onmogelijk.
- Ruzie maken is soms nodig.
- Als iemand mij slaat, moet ik terugslaan.
- Soldaten die de oorlog winnen, zijn helden.
- Woorden zijn sterker dan wapens.

Controversiële onderwerpen kunnen tijdens een rollenspel onderzocht worden. Zo daag je kinderen uit om op een beschouwende manier naar uitspraken te kijken en verschillende perspectieven over de uitspraak samen te onderzoeken.

Kijktip: In dit filmfragment zien we dat de uitspraak van een vader over terugslaan - 'Als iemand slaat, moet je terugslaan' - tijdens een rollenspel onderzocht wordt.

Na het rollenspel kan je samen met de groep een grote vraag rond geweld behandelen, zoals bijvoorbeeld: Wat is geweld? Waar komt geweld vandaan? Zal er altijd geweld zijn zolang er mensen bestaan?

2. Gevoelens

In de film wordt veel aandacht besteed aan reflectie over emoties en gevoelens. Er wordt onderzocht waar onrust vandaan komt, wat stress betekent en er wordt nagedacht hoe we onze emoties kunnen leren beheersen.

Grote vragen voor een kringgesprek:

- Waar komen gevoelens vandaan?
- Wat gebeurt er in je hoofd als je boos bent?
- Mogen jongens huilen?
- Kan je kiezen wat je voelt?
- Kan je blij en verdrietig zijn op hetzelfde moment?
- Is verdriet voor iedereen hetzelfde?
- Kunnen we denken zonder te voelen?
- Hebben we verdriet nodig om te weten wat geluk is?
- Kunnen we leren om gelukkig te zijn?
- Zijn kinderen gelukkiger dan volwassenen?

OEFENING 'GELUKSSNOEPJES'

Gedachte-experiment 'gelukssnoepjes': ga in een cirkel zitten rond een doosje waar snoepjes in zitten. Vertel de kinderen dat dit gelukssnoepjes zijn: Stel je voor dat je na het eten van dit snoepje altijd, zonder onderbreking, gelukkig zou zijn.

Wie het snoepje wil eten, mag rechtstaan. Wie het snoepje niet wil eten, mag blijven zitten. Wie twijfelt, mag op één been gaan staan. Vraag aan drie kinderen die een verschillende positie innemen, naar hun argumenten. Herhaal de argumenten voor de hele groep en vraag wat de groep hierover denkt. Denkt iemand iets anders? Gebruik de verdiepende vragen uit de handleiding (zie pagina 12) om het gesprek te begeleiden.

Kijktip: Bekijk dit fragment.

Sluit je ogen en denk aan je favoriete plek. Vraag aan enkele kinderen om te vertellen wat hun favoriete plek is. Daarna kan je filosoferen over grote vragen zoals: Wat is er nodig om tot rust te komen?' Kan je overal gelukkig zijn?

Kijktip: Bekijk dit fragment.

De filosoof Seneca bedacht tien manieren om gevoelens zoals angst en onrust te controleren. Vraag aan de leerlingen welke strategieën zij gebruiken om met angst of onrust om te gaan. Na de opsomming vergelijk je de strategieën uit de klas met de aanbevelingen van Seneca. Deze oefening is ook een interessante opwarming om daarna met de hele groep te onderzoeken wat angst is.

Kijktip: Het filmfragment: 'Moet je je woede op iemand afreageren?' onderzoekt hoe we op een constructieve manier met emoties zoals woede en geweld kunnen omgaan.

3. Samenleven

De school is een mini-maatschappij waar het samenleven met de ander ingeoefend wordt. In Young Plato wordt veel aandacht besteed aan hoe dat samenleven op een respectvolle manier kan gebeuren. Er wordt bijvoorbeeld onderzocht wat vriendschap betekent en hoe we ons kunnen verhouden tot (online) ongewenst gedrag.

Grote vragen voor een kringgesprek:

- Kan je samenleven met iemand die helemaal anders denkt dan jij?
- Word je als goed mens geboren of is het iets dat je moet leren?
- Doen goede mensen ook slechte dingen?
- Wat betekent vriendschap?
- Kan je bevriend zijn met iemand die je niet leuk vindt?
- Waarom bestaan er regels?
- Hebben we regels nodig om goed te zijn?
- Wat betekent respect?
- Zit er in iedereen een pestkop?
- Hoe zou een wereld zonder wetten eruitzien?

OEFENING

Beschrijf drie posities: wat vind je goed, slecht en interessant aan dit idee?[3]

STAP 1.

Doe deze oefening eerst individueel of in kleine groepjes.

STAP 2.

Daarna kan je met de hele groep een stelling onderzoeken. Je kan bijvoorbeeld aan de groep vragen bij welke stelling ze het moeilijk vonden om drie posities in te nemen. Vandaaruit kan je je onderzoek beginnen. Of je kan zelf een stelling kiezen en de ideeën van enkele leerlingen gezamenlijk onderzoeken.

Kijktip: Filmfragment uit sessie over online pesten.

In dit fragment wordt de ervaring van de kinderen tijdens de lockdown gebruikt als denkprikkel om met kinderen over online pesten na te denken. Het gesprek in dit fragment kan als aanleiding dienen om daarna over te gaan naar een filosofisch gesprek over vragen zoals:

- Wat betekent pesten?
- Zit er in iedereen een pestkop?
- Wat is het verschil tussen grapjes maken en pesten?
- Kunnen pesters ook zelf gepest worden?
- Is er een school mogelijk waar nooit gepest wordt?

	GOED	SLECHT	INTERESSANT
Iedereen spreekt altijd de waarheid.			
Internet bestaat niet.			
Alle mensen denken hetzelfde als ik.			
Alle scholen gaan morgen dicht.			
Op school bestaan er geen straffen.			
Alle mensen verdienen evenveel geld.			
Iedereen is bevriend met iedereen.			

[3] Gebaseerd op de inspiratiegids van Kritikat https://www.kritikat.be/sites/default/files/2021-05/Kritikat-Brochure_Voorstel-7_Pages.pdf.

04

Duurzame implementatie

DEEL 04

DUURZAME IMPLEMENTATIE

1. Educatief pakket als startpunt

Met dit educatief pakket krijg je tips & tricks, tools en denkoefeningen in handen om op eigen houtje een filosofisch gesprek met kinderen (of jongeren) te begeleiden.

Dit educatief pakket dient als vertrekbasis om al filosoferend met kinderen aan de slag te gaan. De eerste keer is vaak niet evident, maar hoe meer je oefent, hoe vlotter het de volgende keer gaat.

Daarnaast is het belangrijk om te investeren in opleidingen om je vaardigheden als filosofisch gespreksleider te trainen.

2. Lerend netwerk

Sluit je aan bij het lerend netwerk van **Vefo**, een netwerk voor filosofieonderwijs en filosoferen met kinderen.

3. Opleidingen

Onderzoekskern **ExploRatio** van **Odisee** organiseert op regelmatige basis opleidingen. Contacteer eef.cornelissen@odisee.be voor meer info.

Kristof Van Rossem organiseert ook regelmatig opleidingen filosoferen met kinderen. Info op socratischgesprek.be.

Aan de **KU Leuven** kan je de educatieve master 'Filosofisch gesprek met kinderen en jongeren' volgen.

Op de website van **Centrum Kinderfilosofie Nederland** vind je info over opleidingen in Nederland.

Het **ISVW** organiseert ook jaarlijks een beroepsopleiding 'Filosoferen met kinderen'.

4. Werk vakoverschrijdend

Probeer ook tijdens de dagdagelijkse activiteiten met kinderen in de klas, op de speelplaats of tijdens een uitstap alert te zijn voor filosofische vragen van kinderen die zich spontaan aandienen. Als kinderen zelf een vraag stellen, kan je beginnen met de wedervraag 'Wat denk jij zelf hierover?' en een kort spontaan filosofisch gesprek voeren.

5. Betrek de ouders van de kinderen

Denken over grote levensvragen stopt niet aan de schoolpoort. Als kinderen op school filosoferen over grote thema's zoals geweld, vriendschap of samenleven, denken ze hier vaak thuis verder over na. Net zoals in Young Plato kan je ouders ook betrekken via infomomenten waar je hen enkele eenvoudige handvaten aanreikt om thuis mee aan de slag te gaan. Of plan een filmvertoning en nagesprek met de ouderraad of ouders op school zelf!

Kijktip: Filmfragment ouderavond

6. Leestips filosoferen

Filosoferen met kinderen

Socrates op de speelplaats. Filosoferen met kinderen in de praktijk.
Mortier, Freddy, & Anthone, Richard.
In Acco eBooks. Acco. https://biblio.ugent.be/publication/267412 (1997)

Kan een bloemkool denken? Lessen in filosoferen met kinderen.
De Bas, Jan
Uitgeverij Acco (2016)

Filosoferen met kinderen.
Rondhuis, Thecla
Uitgeverij Lemiscaat (2004)

Peinzen. 49 filosofische vragen voor kinderen
Anthone, Richard ; Knops, Jan; Vervoort, Steven & Janssens, Eddie
Leuven, Uitgeverij Acco (2006)

Willen planten ook baby's?
Matthews, Gareth
Uitgeverij Lemniscaat BOV (1994)

Wat zit er achter de wolken? Leidraad voor filosoferen met kinderen.
Lambrechts, Bie
Mechelen, Plantyn (2018)

Sprookjes en Filookjes: filosoferen over sprookjes.
Cornelissen, Eef, & Desegher, Isabelle.
In Gent Academia Press eBooks. Gent Academia Press. (2012) https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:001885665

Een overzicht van de effecten van het filosoferen met kinderen en jongeren.
Galle, Griet
School- en Klaspraktijk; Vol. 61; iss. 3; pp. 37 - 45. Garant-Uitgevers (2012)

Philosophy in the Classroom.
Lipman, Matthew
Temple University Press; 2nd edition (May 15, 1980)

The If Machine: Philosophical Enquiry in the Classroom.
Worley, Peter (Auteur); Levi, Tamara (Illustrator) 2010

De boeken van Oscar Brenifier bevatten inspirerende vragen om met kinderen te filosoferen; "Wat is goed, wat is kwaad?" "Wat is geluk?" "Wat is schoonheid?" "Wat is geweld?" "Wie ben ik?" "Wat voel ik?" De boeken dragen de titels van de vragen hierboven vermeld.

Deze website bevat ook interessante leestips en lesmateriaal om met kinderen aan de slag te gaan.

Filosoferen met jongeren

Wat Had Je Gedacht? Leidraad voor Filosoferen met Jongeren.
De Swaef, Goedele & Van Rossem, Kristof
In Published in Mechelen by Plantyn (2008)

Klassevol filosoferen: Handboek voor leerkrachten.
Poppelmonde, Willy & Wijffels, Danny
Mechelen, Plantyn (2008)

Kansen creëren door filosoferen met leerlingen in beroeps- en technisch onderwijs.
Carlijn Ceulemans.
VEFO vzw (2008)

Filosoferen in PAV.
Galle, Griet & Cornelissen, Eef
Hoofdstuk uit Handboek vakdidactiek Project Algemene Vakken - Placké, Inge; Van Cauteren, Christel - Uitgeverij Acco (2020)

Geen vraag? Geen les!
Mostert, Pieter
Eerste boek uit de Expertise-reeks (2011)

Het filosofisch gesprek.
Van Rossem., Kristof
Uitgever: LannooCampus (2020)

7. Uitgewerkt lesmateriaal

Filosoferen met kinderen over informatie, media en nepnieuws.

Filosoferen met kinderen over natuur en techniek.

Filosoferen met kinderen over empathie en gevoelens.

Filosoferen met kinderen over ziekte, rouw, verdriet en dood.

De filosofische doeboeken van Sabine Wassenberg bevatten interessante filosofische oefeningen voor kinderen. Spelmateriaal om met kinderen te filosoferen.

Filosoferen met jongeren in de wetenschapsklas, over controversiële onderwerpen zoals evolutietheorie, homoseksualiteit of genetische manipulatie.

Filosoferen met jongeren over klimaatverandering, de aarde van de wetenschapspraktijk en meningen en oordelen.

Filosoferen met jongeren over identiteit, (de) kolonisatie, oorlog en vrede, (seksuele identiteit), racisme en discriminatie. Contacteer eef.cornelissen@odisee.be voor lesmateriaal.

8. Omgaan met controversiële onderwerpen

Omgaan met controverse en polarisatie in de klas.
Van Alstein, Maarten
Uitgeverij Pelckmans (1028)

Leerling of bekeerling:
Radicalisering bespreken in de klas
Van Rossem, Kristof; Meskens, Jeffrey & Van Overmeir, Jeffrey
Uitgeverij Acco (2017)

Kijkwijzer Democratische dialoog
Yentur, Arzu & Cornelissen, Eef
Erasmus Hogeschool Brussel, Kenniscentrum Urban Coaching & Education, Democratisch Dialoog & Evens Foundation (2017)

